

"QISSA JANRIDA TABIAT TASVIRINING BADIY-ESTETIK VA POETIK FUNKSIYALARI" (NORMUROD NORQOBILOV QISSALARI MISOLIDA)

Latofat Abdullayeva Husanovna

Osiyo texnologiyalar universiteti magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

MAQOLA TARIXI:

Received: 10.02.2026

Revised: 11.02.2026

Accepted: 12.02.2026

KALIT SO'ZLAR:

*qissa janri, tabiat
tasviri, badiiy-estetik
funksiya, poetik
funksiya, Normurod
Norqobilov, ramziylik,
psixologik tasvir, milliy
tafakkur*

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada o'zbek nasrida qissa janrining muhim tarkibiy unsurlaridan biri bo'lgan tabiat tasvirining badiiy-estetik va poetik funksiyalari Normurod Norqobilov qissalari misolida ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Adib ijodida tabiat faqat voqea-hodisalarning fonini tashkil etuvchi unsur sifatida emas, balki qahramonlarning ruhiy holati, ichki kechinmalari, ijtimoiy muhit bilan munosabati va hayot falsafasini ochib beruvchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada Norqobilov qissalarida uchraydigan tabiat manzaralari — tog', dasht, daryo, fasllar almashinuvi va ob-havo tasvirlarining ramziy-majoziy ma'nolari ochib beriladi. Shuningdek, tabiat tasviri orqali muallifning inson va tabiat uyg'unligi, milliy mentalitet, axloqiy qadriyatlar hamda ekologik tafakkur masalalariga bo'lgan munosabati yoritiladi. Tadqiqot davomida tabiat obrazining kompozitsion, psixologik, ramziy va estetik funksiyalari aniqlanib, ularning qissa janridagi poetik ahamiyati asoslab beriladi. Maqola o'zbek adabiyotshunosligida qissa janrini poetik tahlil qilishda tabiat tasvirining o'rni va ahamiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kirish

O'zbek adabiyotida qissa janri badiiy tafakkurning muhim shakllaridan biri sifatida alohida o'rin egallaydi. Ushbu janr hayotiy voqelikni ixcham, ammo chuqur mazmun va teran badiiy talqin orqali ifodalash imkoniyatiga ega bo'lib, unda inson taqdiri, jamiyat va shaxs munosabatlari, ma'naviy-axloqiy masalalar keng yoritiladi. Qissa janrining badiiy qudrati, avvalo, muallif tanlagan tasvir vositalari, obrazlar tizimi va poetik unsurlar orqali namoyon bo'ladi. Ana shunday muhim badiiy vositalardan biri tabiat tasviridir. Tabiat manzaralari adabiy asarlarda nafaqat voqealar rivoji uchun fon vazifasini bajaradi, balki inson ruhiyati, ichki kechinmalari, ijtimoiy muhit bilan munosabatini ochib beruvchi muhim estetik unsur sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotshunoslikda tabiat tasvirining badiiy-estetik va poetik funksiyalarini o'rganish masalasi doimo dolzarb bo'lib kelgan. Chunki tabiat obrazlari orqali yozuvchi o'zining hayotga, jamiyatga, inson va borliq uyg'unligiga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Tabiat tasviri qahramon ruhiy holatini aks ettirish, dramatik vaziyatni kuchaytirish, voqealarning ichki mantiqini asoslash, ramziy ma'no yuklash kabi ko'plab funksiyalarni bajaradi. Ayniqsa, qissa janrida tabiat manzaralari syujet va kompozitsiya bilan uzviy bog'lanib, asarning umumiy g'oyaviy-badiiy mazmunini boyitadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida tabiat tasviriga alohida e'tibor qaratgan adiblardan biri Normurod Norqobilovdir. Uning qissalarida tabiat obrazlari chuqur falsafiy mazmun kasb etib, inson va tabiat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy talqin etadi. Adib ijodida tog'lar, dashtlar, daryolar, keng ufqlar va fasllar almashinuvi tasviri qahramonlarning ichki olami bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Bu tasvirlar orqali muallif insonning hayot yo'li, taqdir, irodaviy tanlov, ma'naviy poklanish va ruhiy iztiroblarini badiiy-estetik jihatdan asoslab beradi. Shuningdek, Norqobilov qissalarida tabiat milliy tafakkur, an'anaviy qadriyatlar va xalqona dunyoqarash bilan chambarchas bog'langan holda namoyon bo'ladi.

Normurod Norqobilov ijodini tadqiq etishda ko'proq qahramonlar xarakteri, ijtimoiy muammolar va axloqiy masalalar tahliliga e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, tabiat tasvirining poetik vazifalari alohida ilmiy obyekt sifatida yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Holbuki, adib qissalarida tabiat obrazlari syujetning ichki harakatini belgilovchi, psixologik holatni ochuvchi va muallif g'oyasini ramziy ifodalovchi muhim badiiy unsurlardan biridir. Shu jihatdan mazkur tadqiqot Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining badiiy-estetik va poetik funksiyalarini tizimli tahlil qilish zaruratidan kelib chiqadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining janr xususiyatlari bilan bog‘liq holda bajaradigan funksiyalarini aniqlash va ularning badiiy-poetik ahamiyatini ochib berishdan iborat. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy, tavsifiy va estetik yondashuv metodlaridan foydalanilib, tabiat obrazlarining kompozitsion, psixologik, ramziy va g‘oyaviy vazifalari yoritiladi. Ushbu ish natijalari o‘zbek adabiyotshunosligida qissa janrini poetik jihatdan o‘rganish, shuningdek, Normurod Norqobilov ijodini chuqurroq talqin etishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Qissa janrida tabiat tasviri badiiy tafakkurning muhim poetik unsurlaridan biri bo‘lib, u asarning g‘oyaviy-badiiy yaxlitligini ta‘minlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Tabiat obrazlari orqali muallif inson ruhiyati, ichki kechinmalari va hayotiy pozitsiyasini bilvosita ochib beradi. Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasviri voqealar rivojini to‘ldiruvchi fon emas, balki mustaqil badiiy-estetik kategoriya sifatida namoyon bo‘ladi. Adib tabiatni tirik organizmga o‘xshash tarzda tasvirlab, uni inson taqdiri bilan uzviy bog‘laydi va shu orqali asarning emotsional ta‘sirchanligini kuchaytiradi.

Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining asosiy funksiyalaridan biri psixologik vazifani bajarishidir. Qahramonlarning ruhiy holati, ichki ziddiyatlari va kechinmalari ko‘pincha tabiat manzaralari orqali ifodalanadi. Masalan, sokin, sukunatga cho‘mgan tog‘ manzaralari qahramonning ichki mulohazalari, ruhiy osoyishtaligi yoki yolg‘izlik holatini ifodalasa, bo‘ronli ob-havo, izg‘irinli shamollar va xira osmon tasviri inson qalbidagi iztirob, tashvish va keskin ruhiy holatlarni ramziy tarzda aks ettiradi. Bu holat psixologik parallelizm usulining samarali qo‘llanilganini ko‘rsatadi.

Adib qissalarida tabiat tasviri voqealar rivojini oldindan sezdiruvchi poetik vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ayrim holatlarda tabiatdagi o‘zgarishlar syujetda yuz beradigan keskin burilishlar, fojiali yoki muhim voqealarning ramziy ishorasi bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, fasllar almashinuvi qahramon hayotidagi muhim bosqichlar bilan uyg‘un tarzda tasvirlanib, uning ichki kamoloti yoki ruhiy tanazzulini ifodalovchi badiiy belgiga aylanadi. Shu orqali tabiat tasviri kompozitsion yaxlitlikni ta‘minlaydi va asarning ichki mantiqiy tuzilishini mustahkamlaydi.

Normurod Norqobilov ijodida tabiat obrazlari estetik go‘zallikni ifodalash bilan birga, chuqur ramziy ma‘no kasb etadi. Tog‘lar adib asarlarida ko‘pincha sobitlik, matonat va hayot sinovlariga bardoshlilik ramzi sifatida gavdalanadi. Dasht va kenglik obrazlari esa erkinlik, insonning ichki ozodlikka intilishi hamda taqdir bilan yuzma-yuz qolish holatini

ifodalaydi. Daryo tasviri esa hayot oqimi, vaqtning o'tkinchiligi va inson taqdirining uzluksiz harakati bilan bog'liq falsafiy qarashlarni aks ettiradi. Bu ramzlar orqali muallif hayot va inson mohiyatiga oid teran fikrlarni badiiy ifodalaydi.

Tabiat tasviri Normurod Norqobilov qissalarida milliy tafakkur va xalqona dunyoqarash bilan chambarchas bog'langan. Adib tasvirlagan tabiat manzaralari o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan hayot tarzi, an'analari va qadriyatlari bilan uyg'unlashib ketadi. Tabiatga bo'lgan hurmat, yerga sadoqat, suv va tog' obrazlariga muqaddaslik sifatida munosabat bildirilishi asarlarda aniq seziladi. Bu jihat adib ijodida tabiat tasvirining nafaqat estetik, balki axloqiy-tarbiyaviy funksiyasini ham yuzaga chiqaradi.

Shuningdek, Norqobilov qissalarida tabiat tasviri ekologik tafakkur shakllanishiga xizmat qiluvchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatning buzilishi, tabiatga beparvo munosabatning salbiy oqibatlari bevosita yoki bilvosita tarzda ifodalanadi. Bu orqali muallif zamonaviy jamiyatni tabiatni asrash, unga mas'uliyat bilan yondashishga undaydi. Tabiat tasvirining bunday g'oyaviy yo'nalishi asarlarga zamonaviy mazmun bag'ishlaydi va ularni bugungi o'quvchi uchun ham dolzarb qiladi.

Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasviri poetik jihatdan til va uslub bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Adib tasviriy vositalardan — metafora, tashbeh, jonlantirish va epitetlardan mahorat bilan foydalanib, tabiat manzaralarini jonli va ta'sirchan tarzda yaratadi. Tabiat tasviri ko'pincha lirik ohang bilan sug'orilib, nasriy matnga badiiy musiqiylik bag'ishlaydi. Bu esa qissa janrining estetik imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Umuman olganda, Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasviri ko'p qirrali badiiy-estetik va poetik funksiyalarni bajarib, asarning g'oyaviy mazmunini chuqurlashtiradi, obrazlar tizimini boyitadi va o'quvchining estetik didini shakllantirishga xizmat qiladi. Tabiat obrazlari orqali muallif inson, jamiyat va borliq o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy jihatdan mukammal ifodalashga erishadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining badiiy-estetik va poetik funksiyalarini tahlil qilish orqali qissa janrining badiiy imkoniyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, adib ijodida tabiat tasviri oddiy manzara yoki voqealar fonigina bo'lib qolmay, balki asarning g'oyaviy-badiiy tizimini shakllantiruvchi muhim poetik unsur sifatida namoyon bo'ladi. Tabiat obrazlari

orqali muallif inson ruhiyati, ichki kechinmalari va hayotiy pozitsiyasini chuqur va ta'sirchan tarzda ifodalashga erishadi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasviri birinchi navbatda psixologik funksiyani bajaradi. Qahramonlarning ruhiy holati, ichki ziddiyatlari, kechinmalari va qaror qabul qilish jarayonlari ko'pincha tabiat manzaralari bilan uyg'un holda beriladi. Sokin yoki keskin tabiat tasvirlari qahramon qalbidagi ruhiy muvozanat yoki iztirob holatini ochib beruvchi badiiy belgiga aylanadi. Bu holat adib tomonidan psixologik parallelizm usulining puxta va izchil qo'llanilganidan dalolat beradi.

Shuningdek, tabiat tasvirining kompozitsion va syujetbop funksiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Qissalarda fasllar almashinuvi, ob-havo o'zgarishlari va tabiat hodisalari syujet rivojini belgilovchi, muhim voqealarning yaqinlashayotganini ramziy tarzda ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Bu esa asarning ichki mantiqiy tuzilishini mustahkamlaydi hamda voqealar rivojiga badiiy uyg'unlik bag'ishlaydi.

Tadqiqot davomida Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining ramziy va falsafiy funksiyalari ham aniqlab berildi. Tog', dasht, daryo va kenglik obrazlari inson hayot yo'li, vaqtning o'tkinchiligi, iroda va taqdir, ruhiy kamolot kabi tushunchalar bilan bog'liq holda talqin etiladi. Ushbu ramzlar orqali muallif inson va borliq o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy-falsafiy darajada ifodalab, o'quvchini mushohada qilishga undaydi.

Normurod Norqobilov ijodida tabiat tasviri milliy tafakkur va ma'naviy qadriyatlar bilan uzviy bog'langanligi bilan ham ahamiyatlidir. Tabiatga hurmat, yer va suvni muqaddas bilish, inson va tabiat uyg'unligi kabi g'oyalar adib qissalarida aniq va izchil aks etadi. Bu jihat tabiat tasvirining nafaqat estetik, balki tarbiyaviy va axloqiy funksiyalarini ham yuzaga chiqaradi. Adib tasvirlarida xalqona dunyoqarash, milliy ruh va an'anaviy hayot falsafasi tabiiy ravishda mujassamlashgan.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasvirining ekologik tafakkurni shakllantirishdagi rolini ham ko'rsatadi. Inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatning buzilishi, tabiatga beparvo munosabatning oqibatlari badiiy vositalar orqali ifodalanib, o'quvchini mas'uliyatli munosabatga chorlaydi. Bu jihat adib ijodining zamonaviylik darajasini oshiradi va uni bugungi ijtimoiy muammolar bilan hamohang qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Normurod Norqobilov qissalarida tabiat tasviri ko'p qatlamli badiiy-estetik va poetik funksiyalarni bajarib, qissa janrining mazmuniy va shakliy imkoniyatlarini kengaytiradi. Tabiat obrazlari qahramon xarakterini ochish, syujet rivojini

ta'minlash, muallif g'oyasini ramziy ifodalash hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarini targ'ib etishda muhim badiiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek adabiyotshunosligida qissa janrini poetik jihatdan tahlil qilishda, shuningdek, Normurod Norqobilov ijodini chuqurroq o'rganishda ilmiy-nazariy ahamiyatga ega bo'lib, kelgusidagi izlanishlar uchun muhim manba bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Norqobilov N. Qissalar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005.
2. Norqobilov N. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.
3. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Quronov D. Badiiy asar tahlili. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2016.
5. Yo'ldoshev B. Nasr poetikasi masalalari. – Toshkent: Fan, 2012.
6. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyot yo'llari. – Toshkent: O'zbekiston, 2009.
7. Rasulov A. Badiiy tafakkur va obraz. – Toshkent: Fan, 2007.
8. Mirzayev S. O'zbek nasrida janr va uslub. – Toshkent: Universitet, 2014.
9. Jo'rayev M. O'zbek adabiyotida qissa janri poetikasi. – Toshkent: Navro'z, 2015.
10. To'ychiev U. Badiiy tasvir vositalari va ularning estetik funksiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
11. Umarov E. Badiiy asarda tabiat tasviri. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
12. Xolmirzayev Sh. Adabiyot va hayot. – Toshkent: Sharq, 2008.
13. Normatov U. Adabiy jarayon va ijodiy individuallik. – Toshkent: Fan, 2010.
14. Yo'ldoshev Q. Badiiy estetik tafakkur masalalari. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
15. Tursunov S. O'zbek nasrida psixologik tasvir. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013.
16. Ismoilov S. Adabiyotda ramz va majoz. – Toshkent: Fan, 2006.
17. O'zbek adabiyoti tarixi. 5-jild. – Toshkent: Fan, 2001.
18. Madayev O. Hozirgi o'zbek nasri muammolari. – Toshkent: Navro'z, 2017.
19. Saidov H. Adabiyot va ekologik tafakkur. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
20. "O'zbek tili va adabiyoti" jurnali, 2015–2023-yillar sonlari.